

UOT: 33

İlahə Sultan qızı ƏLİBƏYLİ
Azərbaycan Dövlət İqtisad Universitetinin doktorantı
Mail adres: elibeyli@mail.ru

AZƏRBAYCANDA KLASTERLƏŞMƏNİN YARADACAĞI FAYDALAR VƏ MÜMKÜN İQTİSADI ÇATIŞMAZLIQLAR

Xülasə

Tədqiqatın məqsədi - Rəqabət üstünlüyünün əldə olunması, ixrac potensialının artırılması, firmaların öz imkanlarını genişləndirməsi, bölgədə sosial-iqtisadi dəyişikliklərin əldə olunması üçün ən optimal yol klasterlərin yaradılmasıdır. Son dövrlərdə ölkə başçısının klasterləşmə fəaliyyətinə olan marağı bu anlayışın tədqiq edilməsinin zərurətini ortaya çıxarır. Məqalədə ölkəmiz üçün klasterləşmənin yaradacağı faydalar və mümkün iqtisadi çatışmazlıqlar təhlil edilmişdir.

Tədqiqatın metodologiyası - araşdırılan mövzuya kompleks və sistemli yanaşma, ümumiləşdirmə və qiymətləndirmə ilə bağlı metodlardan istifadə edilmişdir.

Tədqiqatın təbii əhəmiyyəti - Klasterlərin yaradılması zamanı yaranacaq müsbət və mənfi amillərlə bağlı nəzəri-konseptual və praktiki yanaşmaların formalaşdırılmasıdır. Əldə edilmiş nəticələrdən bu istiqamətdə problemlərin tədqiqi zamanı istifadə edilə bilər.

Tədqiqatın nəticələri - Klasterlərin ölkə iqtisadiyyatına göstərəcəyi faydalı və zərərli təsirlər nəzəri əsaslarla ümumiləşdirilmişdir.

Tədqiqatın orijinallığı və elmi yeniliyi - Məqalədə klasterlər yaradıldıqdan sonra ortaya çıxacaq müsbət və mənfi amillər müəyyənəndirilmişdir.

Açar sözlər: *klaster, rəqabətqabiliyyətlilik, davamlı iqtisadi inkişaf, biznes mühiti, klasterləşmənin faydaları, klasterləşmənin mənfi tərəfləri.*

Giriş

Klaster anlayışından ilk dəfə M.Porterin “Beynəlxalq Rəqabət Üstünlüyü” kitabında istifadə edilmişdir. Bir-biri ilə əlaqəli sənaye, təşkilat və qurumların regional klasterləri innovasiyalar, sahibkarlıq və firmalar arasında rəqabət üstünlüyünün yüksəldilməsi üçün münbit zəmin rolunu oynadığını göstərir [3, s.185].

“Klaster” – müştərək fəaliyyət göstərən və eyni zamanda rəqabət aparən, coğrafi əlamətlərinə görə qarşılıqlı əlaqədə olan şirkətlərin, ixtisaslaşdırılmış xidmət sahəsinin, tədarükçülərinin, eləcə də, bir-birinə yaxın sahələrin və onların fəaliyyətləri ilə bağlı olan təşkilatların təmərəküləşməsi olaraq adlandırılmışdır [3, s.185].

Azərbaycan iqtisadiyyatında klasterlərin yaradacağı müsbət və mənfi tərəflər bu məqalədə araşdırılmışdır; birinci başlıqda Azərbaycanda klasterləşmənin hazırkı vəziyyəti, ikinci başlıqda klasterləşmənin yaradacağı faydalar, üçüncü başlıqda klasterləşmə nəticəsində yaranacaq mümkün iqtisadi çatışmazlıqlar araşdırılmışdır. Son dövrlərdə Azərbaycanda klasterlərin yaradılmasına diqqətin artması bu mövzunun araşdırılmasının nə qədər zəruri olduğunu ortaya çıxarır.

1. Azərbaycan Respublikasında Klasterləşmə

Klasteri yaratmaqda məqsəd – klasterin iştirakçıları arasında yeni texnologiyaya asan əl çatmaq, risklərin asan bölüşdürülməsi, xarici bazara birgə çıxış, Elmi-Tədqiqat və Layihə-Konstruktor təşkilatlarının gücünü cəmləşdirmək, elmi biliklərdən və əsas vəsaitlərdən kollektiv istifadə etməklə qarşılıqlı fəaliyyəti möhkəmləndirməkdən ibarətdir.

Son dövrlərin Azərbaycan iqtisadiyyatı rəqabətqabiliyyətliliyin yüksəldilməsi və regional iqtisadi yüksəlişin təmin olunması kimi iki əsas problemlə üz-üzədir. Beynəlxalq təcrübələr problemlərin həllində klasterlərin yaradılmasının önəmli rola malik olduğunu göstərir [5, s. 30]. Bu baxımdan da, hazırkı mərhələdə dövlət bu sahənin yaradılması və inkişafı üçün bir sıra qanun və layihələr hazırlamaqdadır.

Respublikamız öz müstəqilliyini qazandıqdan sonrakı illər ərzində özəl və dövlət sektorunda fəaliyyət göstərən firmaların sayında davamlı artım müşahidə edilir. 2021-ci ildə fəaliyyət göstərən müxtəlif mülkiyyət formalarına malik sahibkarlıq subyektlərinin sayı 316370 olmuşdursa, 2021-ci ildə bu rəqəm 11% artaraq 355906-ya çatmışdır. Sahibkarlıq fəaliyyətlərinin genişlənməsi, bu fəaliyyətlə məşğul olan firma sayının artması tamamlayıcı və əvəzedici firmaların əməkdaşlıq edərək klaster yaratmasına imkan verən amillərdəndir. Aşağıdakı cədvəldə regionlar üzrə yeni yaradılmış mikro, kiçik və orta sahibkarlıq subyektlərinin sayı əks etdirilmişdir.

Cədvəl 1.

Regionlar üzrə yaradılmış mikro, kiçik və orta sahibkarlıq subyektlərinin sayı

İqtisadi rayonlar	Yeni yaranmış Mikro, kiçik və orta sahibkarlıq subyektlərinin sayı
Bakı	37515
Naxçıvan	2419
Abşeron-Xızı iqtisadi rayonu	6773
Dağlıq-Şirvan iqtisadi rayonu	2211
Gəncə-Daşkəsən iqtisadi rayonu	7193
Qarabağ iqtisadi rayonu	6568
Qazax-Tovuz iqtisadi rayonu	9068
Quba-Xaçmaz iqtisadi rayonu	6151
Lənkəran-Astara iqtisadi rayonu	13949
Mərkəzi-Aran iqtisadi rayonu	8050
Mil-Muğan iqtisadi rayonu	4356
Şəki-Zaqatala iqtisadi rayonu	8985
Şərqi-Zəngəzur iqtisadi rayonu	523
Şirvan-Salyan iqtisadi rayonu	4958

Mənbə: Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsi, <https://stat.gov.az/source/entrepreneurship/>

Klasterlərin tətbiqi - elm, istehsalat, logistika arasında əlaqələr möhkəmləndirilərək yeni texnologiyaların tətbiqinə əsaslanan yüksək rəqabətqabiliyyətliliyə malik, innovativ sənaye və istehsalat sahələrinin yaranmasına, sahibkarlıq fəaliyyətlərinin genişlənməsinə, bütövlükdə ölkənin neft və qeyri-neft sektoru sahələrinin inkişafına xidmət edəcəkdir. Bu baxımdan da, prezidentimiz İlham Əliyev klasterlərin yaradılması və inkişaf etdirilməsi ilə bağlı bir sıra qanun layihələrinə imza atmışdır. “Sənayenin inkişafına dair 2015-2020-ci illər üçün Dövlət Proqramı”, “Azərbaycan 2020: gələcəyə baxış” İnkişaf Konsepsiyası, 2016-cı ilin dekabrında təsdiqlənən “Milli iqtisadiyyatın inkişafına dair Strateji Yol xəritəsi”ndə klasterlərin yaradılmasının əhəmiyyəti vurğulanmışdır [4].

Azərbaycan öz suverenliyini bərqərar etdikdən sonra klaster modelinə bənzər strukturlar yaradılmış və bu gün də fəaliyyət göstərir. Onlara: Sumqayıt texnologiyalar Parkı, Sumqayıt kimya sənayesi Parkı, Mingəçevir yüksək texnologiyalar Parkı, Pirallahı, Balaxanı, Qaradağ və Mingəçevir sənaye parkları; Aqroparklar – “Gilan” və “Azərsun” holdinqlər; Azərsu“, “Azərenerji”, “Azəriqaz”, “Azərxaç”, “Azəralüminium”, “Azneftkimyamaş” Açıq Səhmdar Cəmiyyətlərini, “Azərbaycan Hava Yolları”, “Azərbaycan dəmiryolu” Qapalı Səhmdar Cəmiyyətləri, “Mətanət - A”, “Akkord” STİK, “FAB” və başqalarını aid etmək olar [6, s. 105-107].

Yuxarıda adları sadalanan quruluşların bəzilərinin tərkibində elmi-tədqiqat təşkilatları, nəqliyyat, bank bölmələri, sığorta və logistika xidmətləri fəaliyyət göstərir. Lakin, sadalanan qurumların heç birində məhsulun ilkin istehsalından son istehlakçıya çatana qədərki mərhələni əhatə edən dəyər zənciri mövcud deyildir. Bu müəssisələri klasterlərə məxsus olan bütün əlamətləri özündə daşıya bilmədiyi üçün klaster adlandırmaq düzgün deyildir. Bu məsələyə ölkə prezidenti cənab İlham Əliyev öz münasibətini bildirərkən demişdir – “Bu da dünyada uğur gətirən bir təcrübədir.

İnkişaf etmiş ölkələrdə bu vardır. Bütün məhsulun tsikli bir yerdə cəmləşməlidir – xüsusilə bu layihənin icrası nəticəsində poladtökmə, metallurgiya kombinatının, alüminium sənayesinin inkişafı sahəsində biz bütün bu zənciri – istehsal, emal kiçik və orta sahibkarlığın inkişafını təmin etməliyik ki, Azərbaycanca son məhsul buraxılsın. Hesab edirəm ki, bu istiqamətdə əlavə tədbirlər də görülməlidir”.

Ölkəmizdə klasterlərin yaradılmasında münbit zəminin formalaşdırılması məqsədilə sənaye parkları, texnoparklar, aqroparklar yaradılmışdır. Belə quruluşların yaradılmasındakı əsas məqsəd:

- Qeyri-neft sektor sahələrinin davamlı inkişafını təmin edərək bilmək;
- Xarici investorların diqqətini müvafiq sektorlara yönəldərək bilmək;
- Ölkədə idxalın ixracdan çox olduğunu nəzərə alaraq bu bərbərsizliyin aradan qaldırılmasına nail olma bilmək. Yerli əhalinin ehtiyaclarını yerli istehsalat əsasında təmin edərək bilmək və xarici bazarlara çıxarılan məhsul çeşidlərinin kəmiyyət və keyfiyyətini artırmaq;
- Müvafiq istehsal sahələrində yüksək texnologiyadan istifadə etməklə sektoral inkişafın təmin edilməsi;
- Əhali məşğulluğunu təmin etmək.

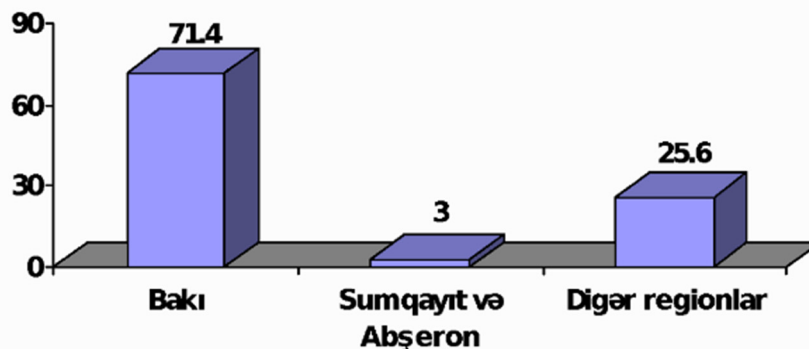
Hazırda ölkəmizdə Sumqayıt Kimya sənaye Parkı, Balaxanı Sənaye Parkı, Mingəçevir Sənaye Parkı, Qaradağ Sənaye Parkı, Pirallahı Sənaye Parkı olmaqla beş ədəd sənaye parkları fəaliyyət göstərir. Yaxın gələcəkdə bu sənaye parklarının sayının daha da artırılacağı arzu ediləndir.

Sənaye parklarına əlavə olaraq “Sumqayıt Texnologiya Parkı “ MMC, “Yüksək Texnologiyalar Parkı” MMC, “AMEA-nın Yüksək Texnologiyalar Parkı” mövcuddur. Bu texnoparkların yaradılmasında məqsəd araşdırma mərkəzləri ilə sahibkarlıq subyektləri arasındakı əlaqələri gücləndirərək yüksək texnologiyaya əsaslanan məhsul və xidmətlərin istehsalına müvafiq infrastruktur və xidmətlər ilə təsir edən quruluşların formalaşdırılmasıdır.

Kənd təsərrüfatı sahələrinin inkişafı məqsədilə yaradılmış aqroparklar məhsulların istehsalı, daşınması, saxlanması və satışının təşkil edilməsində böyük rol oynayır. Gələcək zamanda ölkənin 30 rayonunda 51 aqroparkın yaradılması nəzərdə tutulub. Şəmkir, Xaçmaz, Ağdaş, Qax, Ağcabədi, Yevlax və Xızı rayonları xüsusi ilə fərqlənirlər.

2. Klasterləşmənin Ölkəmiz üçün Yaradacağı Faydalar

Dayanıqlı iqtisadi inkişafın təmin edilməsi ölkə iqtisadiyyatının əsas prioritetlərindən biridir. Bunun üçün daim iqtisadi islahatlar, tədbirlər həyata keçirilir. “Azərbaycan 2020: gələcəyə baxış” İnkişaf Konsepsiyasında milli iqtisadiyyatın modernləşdirilməsi və davamlı inkişaf problemləri araşdırılmış və davamlı iqtisadi inkişafın təmin edilməsində əsas amillərdən biri də, regionlararası iqtisadi bərabərsizliyin aradan qaldırılmasıdır. Ümumilikdə, respublikamız iqtisadi inkişaf baxımından kəskin fərqlənən iki hissədən ibarətdir. İqtisadi potensialın 70-80%-ini Bakı və Abşeron yarımadası, 20-30%-ini digər regionlar qarşılayır. Ümumi məhsul buraxılışında Bakı və digər rayonların payını aşağıdakı şəkildə təsvir edə bilərik:

Şəkil 1. Bakı və digər regionların ümumi məhsul buraxılışındakı payı.

Regionlar arasındakı iqtisadi fərqlərin aradan qaldırılmasında klasterlərin əvəzsiz rolu olacağını söyləmək mümkündür. Hər bir regionun coğrafi quruluşuna, əhalinin təhsil səviyyəsi, adət-ənənlərinə, təcrübələrinə, regionun təbii şəraitinə uyğun klasterlərin qurulması nəticəsində regionların inkişafına şərait yaradılması mümkündür. Məsələn, pambıqçılığın inkişaf etdiyi regionlarda bu sahə üzrə klasterlərin yaranması həmin regionun daha da inkişafına şərait yaradacaqdır. Beləliklə də, hər bir regiona xas klasterlərin yaradılması regionlar arasındakı fərqlərin aradan qaldırılmasına, regionların ölkə tələbatının qarşılınması və xarici bazara məhsul çıxarılmasındakı payının yüksəlməsinə səbəb olacaqdır.

Klaster kiçik və orta sahibkarlıq subyektlərinə güclü regional təsir əldə etmək imkanı verir. Klasterlər müəyyən rəqabət gücünə malik olan istehsal sahələrində yaradılaraq həmin sahənin regional və ölkə səviyyəsində böyüməsi, qlobal bazardakı firmalarla rəqabət edə biləcək səviyyəyə çatdırılmasına təkan verir. Rəqabət üstünlüyünə malik olan iqtisadi sahələrin ölkə səviyyəsində ixtisaslaşması və həmin sahələrin dünya bazarına yenilik gətirə biləcək səviyyəyə çatdırılmasında klasterlərin əvəzsiz rolu vardır. Sözsüz ki, uğurlu klasterin tərkib hissəsi olan istənilən kiçik və orta sahibkarlar rəqiblərlə müqayisədə regional təsir gücünə malik ola bilər.

Ölkəmizdə firmalarası əməkdaşlığın zəif olması və haqsız rəqabətə üstünlük verən sahibkarlıq düşüncəsinin olmasını klasterlərin yaradılmasının qarşısını alan amillərdən biri kimi göstərmək olar. Klasterin üzvü olan və eyni, yaxud yaxın coğrafi regionda yerləşən firmalar davamlı olaraq ortaq fəaliyyət çərçivəsində olurlar. Təkrarlanan və uğurla başa çatmış ortaq fəaliyyətlərinin mövcudluğu firmalararası güvən yaranmasına şərait yaradır. Firmalararası inam və dostluq münasibətlərinin olması sözsüz ki, görülən işin keyfiyyətinə də öz təsirini göstərəcəkdir. Eyni zamanda, lazımi biliklərin ötürülməsi, əhəmiyyətli ixtisaslı kadr çatışmazlığının digər şirkət hesabına doldurulması və s. bu kimi üstünlüklər qazanmaq mümkün olacaqdır.

“Azərbaycan Respublikasının milli iqtisadiyyat perspektivi üzrə Strateji Yol Xəritəsi”ndə investisiya axını cəlb etmək üçün biznes mühitinin təmin edilməsi əsas məqsədlərdən biri kimi göstərilmişdir. 2025-ci ilədək qarşıya qoyulmuş məqsədlərdən biri də, xarici investorların dünya standartlarına uyğun fəaliyyət göstərməsinə şərait yaradacaq biznes mühitinin formalaşmasıdır. Güclü klasterlər xarici investorların cəlb edə bilmə potensialına malik olurlar. Təbii ki, xarici investorların investisiyaları klasterlərin bölgədə lider quruluş olmasına vəsilsə ola bilər ki, KOS-ların inkişafı və qlobal bazarlara məhsul təklif edə bilməsi baxımından böyük faydası olacaqdır. Beləliklə, xarici investorların cəlb edilməsində klasterlərin böyük faydası olacaqdır.

Respublikamızda fəaliyyət göstərən bəzi KOS subyektlərinin dövlət dəstəyindən yararlanması üçün müxtəlif bürokratik əngəllər mövcud ola bilər. Dövlət dəstəyindən məhrum olan firmalar öz fəaliyyətlərini dayandırmaq məcburiyyətində qalır. 2021-ci ilə dair statistik məlumatlar nəzərdən keçirildikdə 12011 mikro, kiçik və orta sahibkarlıq subyektlərinin ləğv edildiyini görə bilərik. Müsbət hal isə ondan ibarətdir ki, 2020-ci illə müqayisədə bu rəqəm 55% azalmışdır. Fəaliyyətlərini davam etdirə bilmək üçün dövlət dəstəyinə ehtiyac duyan firmaların belə dəstəklə təminat məsələlərində klasterlərin böyük faydası vardır. Klasterin tərkib hissəsi olmaqla KOS-lar elmi-tədqiqat mərkəzlərinin və dövlət tərəfindən maliyyələşən universitetlərin elmi araşdırmalarının nəticələrindən, dövlət tərəfindən göstərilən subsidiyalardan və müxtəlif digər məqsədli dövlət quruluşlarının xidmətlərindən ödənişsiz və asanlıqla yararlanı bilərlər.

Klaster firmaların məhsuldarlığının artırılması məsələlərində böyük paya sahibdir. Belə ki, yaxşı inkişaf etmiş klaster firmaların bazar, texnologiya, rəqib firmalar və s. bu kimi məlumatları əldə etməsinə imkan yaradır. Lazımi biliklərə sahib olan firmalar öz mənfi tərəflərini daha asanlıqla aradan qaldıraraq məhsuldarlığını artırır. Digər tərəfdən, klaster daxilindəki rəqabət firmaları daha yaxşı fəaliyyət göstərməyə məcbur edəcək və beləliklə də, verimliliyin artırılmasına zəmin yaranmış olacaqdır [1, s. 45-46].

Klasterlər yalnızca firmaların məhsuldarlığını deyil, eyni zamanda innovasiya qabiliyyətinin artmasına da şərait yaradır. Klaster daxilində fəaliyyət göstərən firmalar elm və texnologiyadakı yeniliklərdən daha tez xəbərdar olur və həmin yeniliklərin öz məhsul və xidmətlərini digər firma-

lardan daha sürətli şəkildə tətbiq edə bilər. Təbii ki, yenilikləri bazara ilk tətbiq edən firma rəqabət gücünü əldə etməyə nail olur.

Innovasiyanın tətbiq edilməsi üçün lazım olan maddi vəsaitin təmin edilməsi baxımından da, klasterlərin önəmi böyükdür. Innovasiya fəaliyyətinin maliyyələşdirilməsi ilə klaster daxilindəki firmalar rəqib firmalar qarşısında əhəmiyyətli güc qazanmış olurlar. Bu prosesdə yerli təchizatçıların iştirak etməsi ilə istehlakçıların ehtiyaclarının daha tez ödənilməsi təmin edilir [1, s. 45-46]. Əməkdaşlığa əsaslanan tədqiqat və daha sıx rəqabət vasitəsilə daha sürətli innovasiya təmin edilir [9, s. 364].

Ölkəmizdə firmalararası əməkdaşlıq zəif inkişaf etmişdir. Əvəzləyici və tamamlayıcı məhsul istehsal edən firmaların eyni klasterin tərkib hissəsi olması ilə bu əməkdaşlıq güclənə, möhkəmlənə bilər və bunun nəticəsində innovasiya əlçatanlığının təmin edilməsi mümkün ola bilər. “Gələcəyimiz - innovasiyalar, texnologiyalar, yaxşı idarəetmə, şəffaflıq və sahibkarlara dövlət dəstəyindədir” fikirlərini öz çıxışlarından birində səsləndirən cənab prezidentimiz İ. Əliyevin görmək istədiyi daha uğurlu Azərbaycan iqtisadiyyatının qurulmasında klasterlərin rolunun böyük olacağını söyləmək mümkündür.

Qloballaşan dünyada bazarın genişləndirilməsini işbirliyi yaradaraq əldə etmək mümkündür. Firmalararası işbirliyi qurulması, əlaqələrin möhkəmlənməsi və bu işbirliyinin davamlılığının təmin edilməsi böyük əhəmiyyətə malikdir. Respublikamızda bazarın genişlənməsi, firmalar və eləcə də, sektorlar arasındakı iqtisadi münasibətlərin güclənməsində yaradılacaq klasterlərin rolunun böyük olacağını xarici təcrübələrə əsaslanaraq söyləmək mümkündür.

3. Klasterləşmə Nəticəsində Yaranan Mümkün Çatışmazlıqlar

Klasterlərin yaradılması nəticəsində ölkəmiz üçün yaranacaq müsbət tərəflər nəzərdən keçirilmişdir. Lakin, klaster konsepsiyasından istifadə zamanı bir sıra çatışmazlıqların, mənfi tərəflərin ortaya çıxacağını xarici ölkə təcrübələrindən görmək mümkündür.

Ölkənin iqtisadi böyüməsindən dəfələrlə yüksək iqtisadi artımın müşahidə edildiyi klasterlərin iqtisadi tarazlığın müəyyən qədər pozulmasına yol açdığı danılmazdır. Bu vəziyyət əmlak bahalanması, əməkhaqqının normal artım tempindən yüksək həddə qədər artırılması və firma xərclərinin artmasına gətirib çıxarır. Eyni zamanda, belə yüksək artım müşahidə edilən klasterin tərkib hissəsi ola bilmək digər KOS-lar üçün çox çətin bir hal alır [8, s.5].

Klasterlərarası ortaq işbirlikləri bəzən kartellərin yaranmasına şərait yarada bilər. Klaster sağlam rəqabət mühitində digər klasterin rəqabətqabiliyyətliliyinin azalmasına təkan verə biləcək strateji həmlələr edir. Klasterlərin uğurlu şəkildə fəaliyyət göstərdiyi inkişaf etmiş ölkələrin təcrübəsi bizə göstərir ki, klasterlər bir-birləri ilə rəqabət zamanı iki yoldan istifadə edirlər. Klasterlərin seçdiyi ilk yol yüksək texnologiya, yüksək innovasiya qabiliyyəti, işçilər üçün yüksək standartlara cavab verə biləcək çalışma şəraiti və s. yaradaraq rəqabət etməsidir. Digər qrupa daxil olan klasterlər isə ucuz işçi qüvvəsi, ucuz xammal, aşağı qiymət və s. taktika ilə hərəkət edirlər. Digər tərəfdən, klasterlər qiymət, miqdar, bazar payı, müştəri və ya bölgələrin paylaşması və s. kimi ortaq qərarlar verərək kartellərə çevrilə bilər.

Səmərəli strateji qərarların alınmaması və ya yaxşı planlaşdırılmamış yol xəritəsinin olması klaster daxilində fəaliyyət göstərən bütün quruluşlara öz mənfi təsirini göstərəcəkdir. Eyni zamanda, stratejik işbirliyi ilə bağlı müəyyən anlaşılmazlıq və gələcəklə bağlı həqiqəti tam əks etdirməyən gözləntilərin olması da klasterin fəaliyyətinə mənfi təsir göstərə bilər. Qatı qərarların qəbul edilməsi firmaların fəaliyyətinin məhdudlaşdırılmasına və bu quruluşlar arasındakı əməkdaşlıq əlaqələrinin məhdudlaşdırılması və zədələnməsinə səbəb ola bilər. Bənzər şəkildə klasterdə işbirliyi qurumları (dərnlər, ticari birliklər) və ya araşdırma toplumu (universitetlər, araşdırma mərkəzləri) kimi faktorların əksikliyi, yalnız planlama və istənilən hədəflərə nail olma bilməmə kimi sınımtıları ortaya çıxarır [7, s. 78].

Klasterlərin respublikamızda tətbiq edilməsi zamanı tərəfdaşlarla bağlı ortaya çıxacaq çatışmazlıqları aşağıdakı şəkildə sıralamaq mümkündür:

- Tərəfdaşlıq üçün hüquqi və iqtisadi imkanların əksikliyi;

- Tərəfdaşlar haqqında məlumat əksikliyi;
- Tərəfdaşların sistem xaricində saxlanması;
- Rəsmi olmayan əməkdaşlıq əlaqələrinin olması.

Nəticə

Azərbaycan kimi müstəqilliyini yeni qazanmış gənc bir ölkənin qarşısında duran əsas problemlərdən biri də regionlararası inkişaf bərabərsizliyinin mövcud olmasıdır. Bu qeyri-bərabərliyin aradan qaldırılması məsələləri Azərbaycan iqtisadi siyasətinin üstünlük verdiyi məsələlərdən olmalıdır. Bu baxımdan da, hər bir bölgənin rəqabət üstünlüyü, istehsal dinamikləri nəzərə alınaraq həmin bölgəyə uyğun KOS-ların bir araya gələrək klaster yaratması üçün zəmin yaradılmalıdır. Xüsusilə, geridə qalmış regionlarda işçi qüvvəsinin, təhsil səviyyəsinin aşağı olduğu nəzərə alınaraq həmin regionun istehsal potensialına uyğun olaraq işçi qüvvəsinin maarifləndirilməsinə, peşə hazırlığına ehtiyac vardır.

Bu çalışmada, Azərbaycanda klasterlərin hazırkı vəziyyəti ilə bağlı məlumatlar, klasterlərin yaradılması ilə əldə ediləcək faydalar və yarana biləcək mənfi hallar əks etdirilmişdir. Tədqiqat zamanı klasterlə bağlı xarici və yerli ədəbiyyatlardakı tədqiqatlar nəzərdən keçirilmişdir.

Çalışmada, klasterlərin inkişafının Azərbaycan iqtisadiyyatına göstərəcəyi müsbət təsirlər ilə bağlı fikirləri aşağıdakı kimi sadalamaq mümkündür:

- Regionlararası iqtisadi bərabərsizliyin azaldılması;
- Ölkəyə xarici investisiya axınlarını cəlb etmək;
- Dövlətlə sahibkarlar arasındakı münasibətlərin inkişaf etdirilməsi, biznes mühitində baş verən və sahibkarların fəaliyyətinə göstərilən süni müdaxilələrin aradan qaldırılması, sahibkarlara dövlət dəstəyinin təşviqi;

- Firmalararası əməkdaşlığın artması yolu ilə yeniliklərin daha sürətlə tətbiq edilməsi və nəticədə istehsalat potensialının artırılması;

- İqtisadi məhsuldarlığın artması;
- İnnovasiyaya əlçatanlığın təmin edilməsi;
- İstehsalatın artırılması ilə idxaldan asılılığın azaldılması;
- Klasterləşmə nəticəsində yaranacaq milli brendlərin sayının və ixrac potensialının artması;
- Yeni iş qollarının və yeni təşəbbüslərin artması ilə rəqabətin və məşğulluğun daha da artması;
- İnnovasiyaların davamlı şəkildə tətbiqi məhsuldarlığın artımına gətirib çıxarar;
- Klasterlər bu bölgədə mövcud olan bütün şirkətlərin məhsuldarlığını artırır;
- Rəqabət gücü hesabına əldə edilən üstünlük hesabına şirkətlər regional səviyyədən ümummillə səviyyəyə, ümummillə səviyyədən beynəlxalq səviyyəyə yüksəlir. Sektorun bu şəkildə böyüməsi, inkişafının davamlılığı istehsal olunan məhsulların və şirkətlərin iqtisadi cəhətdən ömrünü uzadar.

Klasterlərin yaradılmasının ölkə iqtisadiyyatına müsbət təsirləri ilə yanaşı mənfi təsirləri də mümkün ola bilər. Regionda klasterlər yaradılarkən bu təsirlər də diqqət mərkəzində saxlanılmalıdır. Azərbaycanda klasterlərin yaranması ilə ortaya çıxan mümkün iqtisadi çatışmazlıqları aşağıdakı kimi sadalamaq mümkündür:

- Eyni klaster daxilində fəaliyyət göstərən firmaların digər firmalar haqqında məlumat əksikliyinə olmasına nəticəsində güvənsizlik yaranır və firmalararası əməkdaşlığın zəifləməsinə gətirib çıxarar;

- Klasterlərarası ortaq işbirlikləri bəzən kartellərin yaranmasına şərait yarada bilər. Klasterlər qiymət, miqdar, bazar payı, müştəri və ya bölgələrin paylaşması və s. kimi ortaq qərarlar verərək kartellərə çevrilə bilər.

- Klasterlərin inkişaf tempi ölkə inkişaf tempindən yüksək olarsa, əmlak qiymətlərinin artması, əməkhaqqının artım tempinin normadan yüksək olması, mal və xidmət qiymətinin artması, qalxması, firma xərclərinin artması kimi nəticələrə gətirib çıxara bilər;

- Səmərəli strateji qərarların alınmaması və ya yaxşı planlaşdırılmamış yol xəritəsinin olması, qatı qərarların qəbul edilməsi firmaların fəaliyyətinin məhdudlaşdırılmasına və bu quruluşlar ara-

sındakı əməkdaşlıq əlaqələrinin məhdudlaşdırılması və zədələnməsinə səbəb ola bilər.

Xarici təcrübədə uzun illərdə ki, geniş şəkildə tətbiq edilən klasterləşmə təcrübəsindən ölkəmizin uğurlu şəkildə yararlanma bilməsi üçün düzgün siyasətin aparıldığını ölkədəki iqtisadi artımdan, sahibkarlığa göstərilən dövlət qayğısı və diqqətindən və klasterləşmənin yaradılması ilə bağlı ölkə başçısının verdiyi göstərişlərdən görmək mümkündür. Dövlət tərəfindən regionlardakı klasterlərin yaradılması ilə bağlı iqtisadi vəziyyətin təhlili üçün orqanların yaradılması zəruridir. Dövlətin bu sahəyə dəstəyi, KOS subyektləri arasında əlaqələrin gücləndirilməsinin təmini, hər bir şəhərdə mümkün olduğu qədər texnoparkların, sənaye məhəllələrinin yaradılması, xarici təcrübələrin Respublikamızda təmin edilməsi məqsədilə xarici klaster agentlikləri ilə əməkdaşlığın yaradılması və mütəmadi olaraq bu sahə üzrə KOS-lara təlimlərin təşkili zəruridir.

ƏDƏBİYYAT

1. “Sənayenin inkişafına dair 2015-2020-ci illər üçün Dövlət Proqramı”nın təsdiq edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Fərmanı.
2. Kiçik və orta sahibkarlıq subyektləri üçün əyani vəsait. Azərbaycan Respublikası İqtisadi İnkişaf Nazirliyi Sahibkarlığa Kömək Milli Fondu. Bakı, 2002. 78 səh.
3. “Səs”. - 2018. -14 noyabr. - № 217. -s.30
4. Tərbiz Əliyev, Klasterlər: beynəlxalq təcrübə və innovativ inkişaf. Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası, 2019.
5. Alsaç, F. Bölgesel Gelişme Aracı Olarak Kümelenme Yaklaşımı Ve Türkiye İçin Kümelenme Bölgeler Bazında Bir Uygulama. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü nəşriyyatı, 2012, 18 (2): 281-298.
6. Porter, M., .The Economic Performance of Regions, Regional Studies, 2003, 37 (6-7): 549-578.
7. Кузнецов Б.Т. Инновационный менеджмент: учебное пособие / Б.Т.Кузнецов, А.Б.
8. Кузнецов.-М.: Юнити-Дана, 2015.-364 с. [Электронный ресурс.] - Режим доступа:
9. <https://online.muiv.ru/lib/>
10. www.iqtisad.net
11. www.stat.gov.az

Илаха Солтан кызы Элибйли
докторант, Азербайджанский Государственный
Экономический Университет
elibeyli@mail.ru

Преимущества и возможные экономические недостатки кластеризации в Азербайджане

Резюме

Цель исследования - наиболее оптимальным способом достижения конкурентного преимущества, повышения экспортного потенциала, расширения возможностей компаний и достижения социально-экономических изменений в регионе является создание кластеров. В последнее время интерес главы страны к деятельности по кластеризации свидетельствует о необходимости исследования данного понятия. В статье анализируются преимущества и возможные экономические недостатки кластеризации для нашей страны.

Методология исследования – комплексный и системный подход к исследуемой теме, использовались методы, связанные с обобщением и оценкой.

Прикладное значение исследования заключается в формировании теоретико-концептуальных и практических подходов, связанных с положительными и отрицательными факторами, которые возникнут при создании кластеров. Полученные результаты могут быть использованы при решении задач в этом направлении.

На теоретическом основании обобщаются результаты исследования - благотворное и вредное влияние кластеров на экономику страны.

В статье определены оригинальность и научная новизна исследования – положительные и отрицательные факторы, которые проявятся после создания кластеров.

Ключевые слова: кластер, конкурентоспособность, устойчивое экономическое развитие, деловая среда, преимущества кластеризации, отрицательные стороны кластеризации.

*Ilaha Soltan Alibayli
Ph.D student, Azerbaijan State
Economic University
elibeylii@mail.ru*

Benefits and possible economic disadvantages of clustering in Azerbaijan

Summary

Research objective - Competition is the best way to gain advantage, increase spending potential, expand the capabilities of companies, and make socio-economic changes in the region. The interest of the head of the country in the activity of classification in the recent period reveals the necessity of renewing this concept. The benefits of classification for our country and possible economic conflicts were analyzed.

Methodology of the research - a complex and systematic approach, generalization and evaluation methods were used in relation to the researched topic.

Research application damage - is the formalization of theoretical-conceptual and practical approaches depending on the positive and negative factors that will occur during the creation of clips. It can be used during the treatment of these problems.

Research findings - Summarized on the beneficial and harmful effects of clusters to show the economy.

The originality of the research, the positive and negative effects that will emerge after the creation of the clusters were checked.

Keywords: *cluster, competitiveness, sustainable economic development, business environment, benefits of clustering, negative aspects of clustering.*